

Menneisyys, toisin sanoen, siten kuin sen yleisesti miellämme, on aikaa ja tapahtumia ennen meitä, ”meidän aikaamme”. Historiaa ei ole ilman tapahtumia menneisyydessä, muistiinmerkittyjä kuvauksia ja tulkintoja niiden kulusta ja oloista. Jo eilinen on osaltamme historiaa, mutta maapallolla on historiankirjoitustakin kaukaisempi historiansa, elollisen ja elottoman luonnon tapahtumasarja aina aikojen alkuhämäristä kohti nykyhetkeä. Tuolla historialla ei aikanaan ollut kirjoitustaitoista silminnäkijää — silti tiedämme luonnonhistoriasta paljon, paljon enemmän kuin kenties kukaan yksittäinen ihminen voi muistiinsa enää painaa, ja silti niin paljon vähemmän kuin noina tuhansina, miljoonina ja miljardeina vuosina on konsanaan ikinä tapahtunut.

Mikä on näiden taannoisten aikojen kokemus meissä, voimmeko mieltää niistä jotain mitä emme ’tiedä’ tapahtuneen, voimmeko tietää jotain mitä emme tuosta ajasta voi muistaa? Meidän aikamme on osa luonnonhistoriallisten tapahtumien ketjua, edellisestä omanlaisekseen kehkeytyen, osin sattumanvaraisesti. Onko perimämme perimmäinen muistimme, molekyyliketju, joka tietää mitä mieleemme ei noista ajoista älyä muistavansa, muistaa mitä emme niistä vielä tiedä. Tai ehkä kokemus voi syntyä sellaisenaan, pitkän ajan kuluessa tai äkkinäisenä ennalta-arvaamattomana tapauksena, osana luontoa, menneisyyden mielle yhtymistä, jolloin sen voi painaa mieleensä, merkitä muistiin, omanlaisenaan fenomenologisena esihistoriallisten aikakausien historiankirjoituksena.

Tämä kirjoitus lähestyy näitä pohdintoja ottein eestiläisen runoilijan, hiljattain poismenneen Jaan Kaplinskin (1941–2021) tuotannosta. Otteiden runot ovat Kaplinskin teoksesta *Ma vaatasin päikese aknasse* (Katsoin auringon ikkunaan), joka on alkujaan julkaistu 1976, otteiden puolestaan tullessa tuoreesta antologiasta *Ilta tuo takaisin kaiken — runoja kuudelta vuosikymmeneltä*, kääntäjänä Anja Salokannel (Kaplinski 2021). Otteet annetaan ensin alkuperäiskielellä, sitten suomennoksin, ajatuksella että viroa osaamattakin voi kielestä sisäistää huomattavan osan, eteenkin sanataidetta suomennokseen vertaillen.

Näissä runoissa Kaplinskin voi nähdä asemoivan itsensä erityiseksi pohjoisen ihmiseksi, Pohjois-Euroopan luonnon ja luonnonhistorian tuntijaksi, jääkausien jälkeläiseksi; toisaalta hän kirjoittaa vahvalla kotiseututuntemuksella, eestiläisestä maaseudusta ja metsämaisemasta käsin, vahvaotteisin paikallisin heijastuksin. Runollisen materiaalin esittelyn jälkeen sille esitetään yhtymäkohtia poiminnoin metsää ja yleensä luontoa käsittelevästä ympäristöestetiikan kirjallisuudesta (Rolston III 2003; Berleant 2006). Runot ovat nimiltään: *Taas kevät kiskoo, Kaikki mikä oli ja voisi olla sekä Jos voisin tulisin varmasti takaisin*. Yhteistä valituille runoille on kirjailijan niissä esiintuoma luontainen lähiympäristö, erityiseen sen havainnointi. Tämä ei kuitenkaan toteudu vain aistimuksin, vaan ilmassa väreilee jotain huomattavasti enemmän, havahduttavampaa.

Taas kevät kiskoo

Tässä runossa, kuten muissakaan esiin nostettavissa, Kaplinskin havainnointia ei luonnehdi vain miljöössä oleilu tai kulkeminen, vaan kenties sittenkin kulkeutuminen, läpi kulloisenkin paikan — ajan. Aika ei kuitenkaan aina pysyttele silloisessa, se on syvempää laatua. Ihminen ja luonto, mennyt

---

¹ Alkuperäiskäsikirjoitus. Julkaistu toimitettuna: Helama, S. (2023) Puiden luonnonhistoria ja syvä aika Jaan Kaplinskin runoissa. *Elonkehä* nro 4, sivut 32–41.

ja oleva, ovat samassa paikassa, mutta yhtä lailla voi kysyä kulkevatko ne samaa matkaa, samassa ajassa. Tämänkaltainen aistimus voi alkaa seuraavasti:

JÄLLE KISUB KEVAD noored lehed kõrvupidi pungadest
ja maa peidab oma pisarad nurmenukkude alla
inimene ainult on ankurdatud endasse oma ajalukku oma aega
nagu suur laev mis kõduneb mõisatiigil

TAAS KEVÄT KISKOO korvista nuoret lehdet silmuista ulos
ja maa kätkee kyneleensä kevätesikoiden alle
vain ihminen on ankkuroitu itseensä historiaansa aikaansa
kuin suuri laiva joka lahoaa moision lammikkoon

Lukija on äkisti keskellä suurta muutosta, kevään ihmettä. Niin paljon muuttuu niin lyhyessä ajassa, kevät suorastaan "kiskoo" esiin kasvien, puiden, korvat, ulos maailmaan, maailmaa ja elinympäristön muutoksia kuulemaan. Luonto elää omaa elämäänsä, puut omaa paikallapysyvää liikettään, vuodenaikojen muuttuessa toisikseen, aikojen siis täten muuttuessa, vääjäämättä, kenenkään tätä muutosta pystymättä pysäyttämään. Kevään tullen puut kuulevat taas, runossa niiden korvat kuulevat maan kyneleitten vierähtävän. Tähän ei pysty ihminen, ei korviansa kiskomaan, maan kyneleitä kuulemaan, tämä ihminen, aina vain ankkuroituna "itseensä historiaansa aikaansa" — siihen emme kykene mihin luonto, uudistumaan joka kevät, kuulemaan uusin korvin, havaitsemaan uusin aistinelimin. Uusi vuodenaika on meille yhä samaa vanhaa aikaa, "itseensä historiaansa" kapsahtavaa, kuten saman runon muutamien rivien perästä, tuossa samassa ajassa:

inimene on sulgunud endasse ja mõelnud välja iseenda
peegelduse ja peegelduste peegelduse kultuuri literatuuri
arhitektuuri aga seda on ikkagi lootusetult vähe

ihminen on sulkeutunut itseensä ja keksinyt oman
heijastuksensa ja heijastusten heijastuksen kulttuurin
kirjallisuuden arkkitehtuurin mutta sitä on kuitenkin
toivottoman vähän

Lukijan paikka ihmisenä keskellä suurta luontoa asemoituu kuin turhakkeeksi, pieneksi pisteeksi, olemattomaksi rippuseksi sen suuressa syleilyssä. Vaikka kuinka monta runoa lukisit, kirjoittaisit, ei se riittäisi, ei se koskaan kuvaisi kelpo siivuakaan siitä mitä luontoon, alati liikkeessä, paikallaan pysyenkin, jokavuotisessa muutoksessaan, tarvitaan. Ihminen itse, oman mimesiksensä, "heijastusten heijastuksen kulttuurin" keskipisteessä, pienessä pisteessä, uudistumaton, uudistuvan luonnon rinnalla, niin "toivottoman vähän", yhtä kaikki. Vaikka kuinka monta runoa kirjoittaisit, mitä sitten, tuntuu kirjailija vielä kertaalleen runon lopussa surkuttelevan:

mu lehed valged liiga tühised roheliste ees mannetu tunnistus
põõsalindude vileajamise kõrval tunnistus sellest et silmad

tõestavad nägemist ja kõrvad kuulmist

minun lehteni valkeat mitättömät vihreiden rinnalla voimaton
osoitus kerttujen viheltelyn rinnalla osoitus siitä että
silmit todistavat näkemistä ja korvat kuulemistä

Kevät tuo puille korvat, kirjailijalle sanat, korvat jotka eivät vain kuule, sanat jotka vain "kuulemistä" todistavat, korvat jotka yhtä samaa aistia edustavat "kerttujen viheltelyn rinnalla". Kirjailijan tuotos on korvien kuulemaa, ei tuota todellista luonnon sointia, sitä joka oikeasti on ja olemassaan elää, kumpuaa ja kasvaa, alati muuttuvana arkkitehtuurinaan, saavuttamattomana. Puiden korvat, kevään korvalla, sitä kuinka ne kuulevat ei voi kevästä itsestään erottaa, kuin samoissa lehdissä kuulo ja ääni olisi, meille kuulumaton, kuuluisi; lehti vihreänä elävä, lehtivihreä paperilla vain valkea, kalpea muisto kevästä.

Kaikki mikä oli ja voisi olla

Ihminen, pieni piste luonnonaikojen huomassa, jää sitäkin pienemmäksi luonnonhistoriallisten aikajänteiden rinnalla. Kaplinskin seuraavan runon miljöössä menneisyys voi ollakin tätä päivää, luonnon historiaa ja neontologiaa, tämän päivän tapahtumat ja tapahtumatta jääneet eilisiä ja sitä edeltävää. Tämä asetelma selittyy seuraavassa runossa kirjailijan omin sanoin:

KÕIK MIS OLI JA OLLA VÕIS on kuskil alles
maa hoiab mälestust meredest teokarbid on kinni paes ja liiva-
kivi valvab endiste korallide und

KAIKKI MIKÄ OLI JA VOISI OLLA on yhä jossain
maa kantaa muistoa merestä kotilonkuoret ovat kivessä kiinni
ja hiekkakivi valvoo entisten korallien unta

Kaplinski kuljettaa lukijansa toisin sanoen kauas menneisyyteen, miljoonien vuosien päähän, sinne hän johdattelee lukijansa kovaan kiveen kovertuneitten kotilonkuorien viemänä. Siellä ne ovat uinuneet, fossiileiksi nukahtaneina, kivisiin kehtoihinsa, pitkään — pitkään, kenenkään häiritsemättä. Toisaalta taitelija on samanaikaisesti kiinni nykyhetkessä, sen alaisena hän samassa runossa hieman myöhemmin ruotii lähiympäristöään:

männid seisavad keskpäevas vakka ja kaskede valge ükskõiksus
jahmatab sind poolel teel
ütlemata kivid ja sõnalausumata liiv mujal vaevalt saakski

männyt seisovat keskipäivässä vaiti ja koivujen valkea
välinpitämättömyys hämmästyttää sinut kesken matkan
puhumattomat kivet ja sanaasanomaton hiekka tuskin
voisikaan muualla levätä

Puiden keskeinen rooli tulee lukijalle selväksi tässä aistiympäristössä, sellaisessa missä menneisyys on lähellä; se ikään kuin roikkuu ilmassa, kuin puista se riippuisi. Puut eivät kommentoi tilannetta tai sen tolaa, ne eivät herätä hiekkaa joka on kivettyntä, joka nukkuu sekin yhä vaikka on keskipäivä, nukkuu kotiloiden aikaista untaan ja niiden kera — puut ovat vaiti, vaikkakin hereillä, hiljaisia todistajia ne ovat. Kulkija saavuttaa ne ”kesken matkan”, mutta lukija ei ole varma onko hän matkalla paikasta toiseen, vai kulkeeko hän ajassa. Kivettyneitten tuokiokuvien kautta kulkija on kiinni menneisyydessä, siinä missä metsä kasvattaa hiljaiselossa puitaan tässä päivässä, solu solulta, ”keskipäivässä”, tässä ja nyt. Miljoonat vuodet ovat vierineet, niiden rinnalla kaikki on hyvin hiljaista:

asjad ei jää enam nimele juurde kividki rändavad ja vanad
palmid rändavad saarestikust saarestikku

asiat eivät jää enää nimien luo kivetkin vaeltavat ja vanhat
palmut vaeltavat saaristosta saaristoon

Vaikka on hiljaista, jokin liikkuu, ei pysy paikallaan. Palmut ovat todistaneet tektoniset maankuoren liikkeet, geologisten aikajänteiden pituisen vaelluksen joka tapahtuu vääjäämättä mutta niin hitaasti ja hiljaisesti ettei kulkija voi sitä kuulla, hiljaisia todistajia ne ovat olleet ja ovat, palmut, männyt ja koivut. Trooppisesta saaristosta boreaaliselle vyöhykkeelle on maankuori matkannut, siitä todistavat puut, siitä puhuvat ne omaa kieltään joka ei tarvitse ääntä. Ne valvovat menneisyyden unta joka kulkijaa ympäröi, jonka kulkija saavuttaa nimenomaisesti puiden ominaisuudessa, omituisuudessa, omintakeisuudessa. Niin vääjäämättä tapahtuu tämä liike, etteivät ”asiat eivät jää enää nimien luo”. Kun geologinen aika kuluu, eivät asiat jotka ennen olivat jotain ole kenties sitä enää mitä niiden luulla saattaisi. Uniformitarianismin periaatteet eivät päde iäti — tämäkö on sitä hiljaista muutosta jota kirjailija kuvaa? Näistä ajatuksista huolimatta kaikki ei kuitenkaan muutu. Kirjailijan sanoin:

sellel mis jääb on lihtsad nimed avarus metsad ja päike ja
palavad kivid vainutee ääres

sillä mikä pysyy on yksinkertaiset nimet avaruus metsät
ja aurinko ja kuumat kivet karjapolun varressa

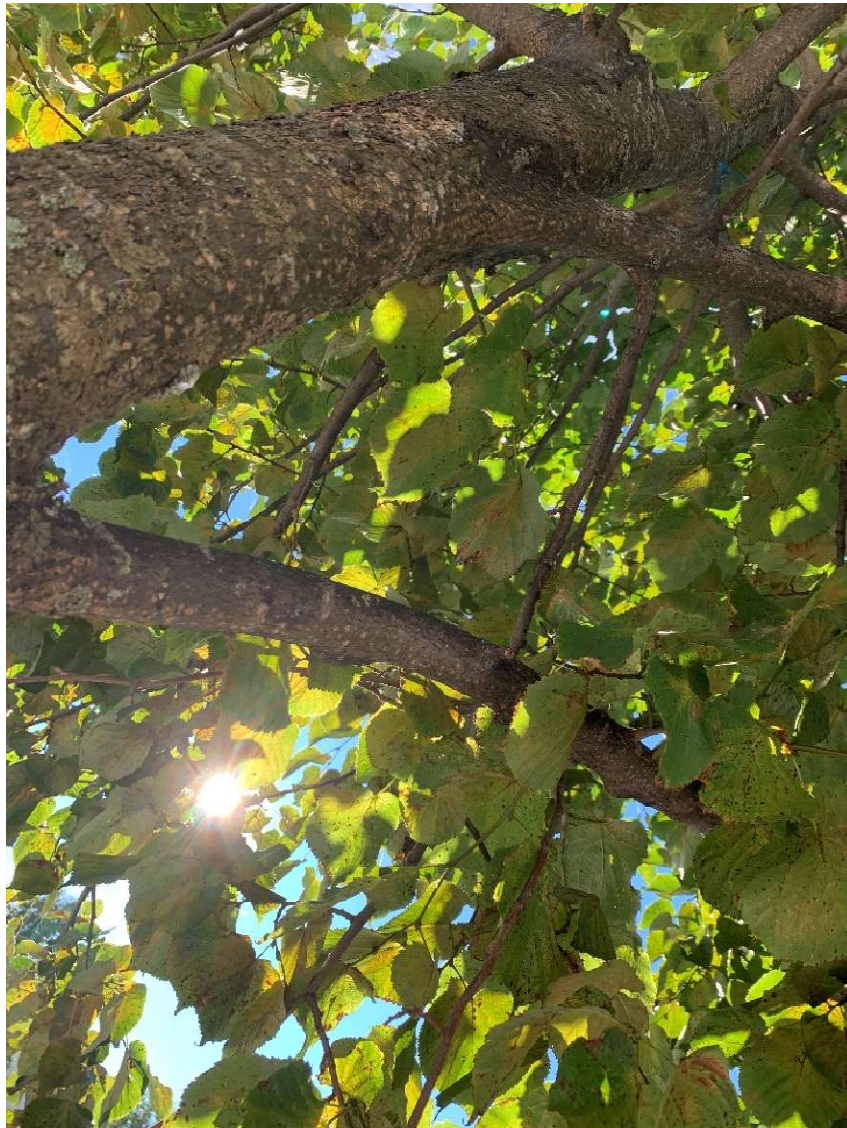
Ne jotka eivät muutu ovat olemukseltaan yksinkertaisimpia, kuin alkuluvut, jaollisia vain itsellään ja pyhällä yksinkertaisuudellaan. Niiden olemus on kuin alkujaankin jakamaton, ne ovat samoja itsejään, olipa niitä vain yksi tai useampia, ja vaikka niitä olisi kuinka monia, on niitä loppujen lopulta vain yksi. Kuinka monta avaruutta on kaikkeudessa, kuinka monta metsää jos metsää vain oli aina siellä missä puut kasvoivat, ei karjapolkukaan jaa yhtä metsää kahdeksi. Vaan lopulta ei itse metsäkään pysy vaiti, sen herättää mehiläisten loputtomuus, sekä sade, pisarat, nuo moninaiset ja silti aina samat joita kirjailijan ei tarvitse sanoa erikseen mainita:

mesilased otsatu palju mesilasi vilamas madalalt üle pea
pärnapuud röömustavad vihma käes ja vikerkaar tuleb toa

taha jooma

mehiläisiä loputtomiin paljon mehiläisiä välähtelee matalalta
pään yli sateessa riemuitsevat lehmukset
ja tuvan taakse tulee sateenkaari juomaan

Mehiläiset surisevat menneessään, enää puutkaan eivät ole "vaiti", tai väreissään "väläpitämättömiä". Lehmusten riemu on korvinkuultavaa, lukija tuntee sen korvissaan, kuulee sen pienien pisaroiden putoillessa lehtevien latvusten lävitse, tuntee sieraimissaan metsän murean kostean tuoksun. Puiden olemus on runon viimeisillä riveillä huomattavan muuttunut. Muutokseen suureen, kaikkeuden kokoiseen, tarvitaan siihenkin puita. Yhteyttäminen tarvitsee paitsi valoa myös vettä, ilman yhteyttämistä ei ole elämää. Elämä vallitsee taas metsässä, sen puissa.

Tuvan taakse pään yli lehmukset. Kuva: S. Helama.

Ennen kaikkea elämä on läsnä ja valloillaan; se mikä on geologista, on menneisyyttä, se mikä biologista, kohta mennyttä, vaan ei ihan vielä, se on tässä ja nyt ja sen elävän, eloisan äänen voi kuulla kuka hyvänsä, tuoksun tuntea. Mitä emme voi kuulla on sen hiljaisuus, kaikista hiljaisuuksista tuo sellainen joka kulkee yhtä matkaa kanssamme, jos vain sitä kuulostella osaisimme. Tämä hiljaisuus ei välttämättä ole aivan sitä miltä se kuulostaa, ja jos sen lopulta havaitsemmekin saattaa sen nimi olla jo jokin toinen, onhan se kukaties kulkenut luoksemme sieltä missä ”asiat eivät jää enää nimien luo”, niine hyvineen on se sinne missä kuljemme saapunut. Tämä hiljaisuus on kotoisin ajasta jota ei enää ole — joka on vain siinä mikä yhä on. Se on syvää aikaa, hiljaisuuden verhottu valtakunta, peräisin syvältä maan uumenista.

Jos voisin tulisin varmasti takaisin

Esitetyt ajatukset mahdollistavat käsityksen monimuotoisesta ajantajusta. Nykyhetki, vuodenaikaisuus, menneisyys ja syvä aika punoutuvat toisiinsa kiinteästi, jopa kiihkeästi. Tämän kytkeytymisen mahdollisista solmukohdista voi kuitenkin juuri luonto antaa meille monissa puhumattomissa olomuodoissaan vihiä. Samantapainen kokemus jatkuu kolmannessa runossa, jossa ajalla tuntuu jälleen olevan syvä ulottuvuus, mutta ajan suunta, jos sillä sellainen on, kysymyksenalainen:

KUI SAAKSIN TULEKSIN KINDLASTI TAGASI seisaksin
põlvini ojas ja väikesed maidlad nokiksid mu varbaid

JOS VOISIN TULISIN VARMASTI TAKAISIN seisoisin
polviani myöten purossa ja pienet rantatöröt nokkisivat varpaitani

Kaplinski tuntuu matkanneen kauas, mutta onko hän yhä täällä, näillä sijoilla, onko hän siellä missä ”pienet rantatöröt” kerran tekivät lähempää tuttavuutta runoilijan lihaan, vai onko hän siellä missä ne yhä niin tekevät, ja jos ovat, onko tuo aika jo tullutta vai mennyttä. Viileää vettä, viileitä kalankylkiä, kylmiä kalanhampaita polvensyvyisessä purossa. Edellisen runon aloittaneet sanat lähes sellaisinaan, ajatuksineen, toistuvat, tämä kaikki mikä oli tai olisi voinut olla tai on, paluu menneisyyteen tai sieltä takaisin, toisin sanoen:

see aga mis on selge ja püsiv ei jaga meiega oma mälestusi
minge ja küsige kividelt ja tulikatelt nemad on siin
viimasest jääajast saadik

mutta se mikä on kirkasta ja pysyvää ei jaa meidän kanssamme muistojaan
menkää ja kysykää kiviltä ja leinikeiltä ne ovat olleet täällä
viime jääkaudesta saakka

Säkeet kattavat lukijan eteen lisää puhumattomia kiviä, sanaasanomatonta hiekkaa. Jääkauden jäljiltä on maa vapautunut, sulamisvesien kylmät purot risteilevät kylmässä kosteassa maassa, ja leinikkien kaikkennähneet kukinnot runojen rantamilla ja töröt veden viileydessä. Voimme mennä ja kysyä, mutta mikä on saamaamme vastausta, ja keneltä sen silloin saamme, mitä olemme silloin kysyneet. Runoilijat antaa tähän saman runon seuraavilla riveillä oman kaikenkattavuutta kaikuvan vastineensa:

aga nad ei vasta kaste tuleb maha ja õhk on taevani tühi
ja tumma jahedust täis
ainult üksik käosulane harutab lahti otsatut helmekeed toominga-
tes pihlakates nõgestes järvel ja romumaal

mutta ne eivät vastaa kaste lankeaa ja ilma on taivasta myöten tyhjä
ja mykkä viileyttä täynnä
vain yksinäinen kultarinta purkaa loputonta helminauhaa tuomissa
pihlajissa nokkosissa järvellä ja niityllä

Syvä aika, niin kirkas ja pysyvä, mikä on ollut ei voi haihtua kun kerran on tapahtuakseen ottanut. Mannerjäätikkö voi sulaa, deglasiaatio muuttaa mennessään mannun, tuoda jälkeensä kaiken näkyväisen jälleen, yhtä kaikki — tämä aika ei sellaisenaan, tuollaisenaan, jaa muistojaan niitä jotka ikimioiaan ovat kanssamme. Järvet ja niityt ovat nekin yhä vain jääkausien jäljillä, niille sijoilleen syntyneet minne jään muinainen liike on sijansa niille pedannut. Ne eivät voi syntyä sinne minne jäätikkö kerrostanut on jotain korkeaa, kovaa maata, soljuneet ne ovat solahtaen sinne mihin ne silmissämme näyttävät nyt niin järjellisesti, selkeästi kuuluvan. Kaikesta tästä paljosta jää yksittäinen ääni, niin moninainen nuotti, nyt minkä kuulemme on ”yksinäinen kultarinta”.

Se on niin lähellä mutta saavuttamattomissa, puiden latvoissa, koskemattomissa, nuokkuissa nokkosissa, sitä ei voi koskettaa — mutta se koskettaa. Se on ”loputon”, yhtä kaikki, tuo linnun laulu, puut itse vaiti ovat, ne lintua kantavat, sen laulua, ja laulu, kantaa yli järvien ja niittyjen. Mutta jos laululla ei ole loppua, ei sillä liioin kai alkua ole ollut, kuin kuuluisi se kantaneen tänne aikojen alusta, lailla sanaasanomattoman sanoman. Loputtomana se niinkään kantaa kohti tulevaa, puiden oksilta, menneisyyden portailta, missä puut työntävät juurensa syvyyksiin, korkeuksiin latvuksensa. On korkea aika kuulla tätä laulua, ”kirkasta ja pysyvää”. Täällä se on ollut ja viipynyt, ”viime jääkaudesta saakka” sen voimme kuulla.

Konteksti ympäristöestetiikasta

Tämän kirjoituksen tarkoituksena ei ole tuottaa läpivalaisua ajan olemassaolon tai sen eri olemuspuolten mysteeriä koskien. Runoista kummunneitten ajatusten tarkoituksena ei myöskään ole esittää niistä jotain tiettyä lopullista tulkintaa, ei edes niiden mahdollisista aikakäsityksistä. Monia Kaplinskin nyt esiin nostetuissa runoissa käsittelemiä muita teemoja ei tässä kirjoituksessa niin ikään edes sivuta. Esitetyt tulkinnat tuovankin esiin kenties vain aivan pienen osan siitä aihepiirien kokonaisuudesta jonka runot kaikkinaisuudessaan luovat ja lukijansa mielessä saattavat synnyttää. Sen sijaan tarkastelun keskiössä on Kaplinski sellaisena jonka niin halutessaan voi kokea osoituksena ihmisen kyvyistä aistia ympäristöään paitsi sen nykyisyyden, myös menneisyyden, hypoteettisimmillaan kenties myös tulevaisuuden kautta.

Kokemus ajasta ja sen ulottuvuuksista syntyy runoissa tarkkakatseisten luontohavaintojen välityksellä. Keskipäiväisyys, vuodenaikaisuus ja menneisyys, syvä aika, ovat metsässä läsnä yhtäaikaaisesti, saman aistiympäristön yhteisinä osatekijöinä. Kaplinskin sanat ”kaikki mikä oli ja voisi olla on yhä jossain” kertovat ajan komponenttien kiteymästä. Keskipäivä ja kevät, nyt-hetki ja nykyisyys, eivät ole kaikki siitä mitä todella on. Eikä vain kaikki mikä on joskus ollut, kymmenien tuhansien ja satojen miljoonien vuosien aikana, vaan myös kaikki mikä noina valtaisina ajanjaksoina olisi voinut olla, on yhä läsnä. Maailma joka on läsnä on mittaamattoman valtaisa. Menneisyys ei ainoastaan ole ollut, se on yhä, jokin siinä on ”kirkasta ja pysyvää”.

Metsiä ja metsistä saatuja kokemuksia estetiikan näkökulmasta tutkiva filosofi Holmes Rolston III on painottanut metsistä huokuvan muinaisuuden merkitystä. Metsät voivat viedä ihmisen ajassa taaksepäin, läpi vuosisatojen, hän toteaa, sillä puut elävät perinpohjin erilaisilla aika-asteikoilla kuin ihmiset (Rolston III 2003). Hänen mukaansa tieteellinen tieto metsistä, puiden paleontologisesti tutkitusta taustasta, voimistaa niistä saatavaa esteettistä kokemusta. Toisaalta tiede ei koskaan ole riittävä pohja, metsät on kohdattava itse, hän jatkaa, oltava lihallisesti läsnä ja koettava metsän suuruus, muinaisuus, mahti ja alkukantaiset voimat, konstruoitava metsästä saatava eettinen kokemus, ylevän ja jopa pyhän tuntu.

Nämä filosofiset päätelmät resonoivat selkeästi Kaplinskin runoissa esittämien kokemusten kanssa. Samassa yhteydessä voi huomioda Kaplinskin olevan kirjoittajana todellakin hyvin luonnontieteellinen, eritoten botanistinen. Mahdollisena ääriesimerkkinä hänen tästä ominaisuudestaan käy ote runosta Vaimo ja lapset ostivat jäätelöä, joka niinikään on sisällytetty samaiseen Ilta tuo takaisin kaiken -antologiaan. Runoin sanoin: ”Minulla ei ollut hetkeen muuta tekemistä/kuin seistä ja katsella jalkoihini:/nata, niittynurmikka, valkoapila, voikukka/ja aivan jalkakäytävän reunassa, jonne usein/osuu kauppahallista bussiasemalle päin kiirehtivän jalka/sinä, ketohanhikki, *Potentilla anserina*, vanha tuttu”. Ollessaan jouten runoilija havainnoi lähiympäristönsä kasvit, latinankielisin lajinimin, vieläpä ekologisilla huomioilla niiden suosimista mikroympäristöistä.

Holmes Rolston III:n esittämiin ajatuksiin pohjaten Kaplinskin kokemus menneestä metsäluonnosta saattoikin ajatteellistua juuri hänen laajan luonnonhistoriallisen tietopohjansa ansiosta. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ollut Kaplinskin ainoa hänen omaa henkilökohtaista luontokokemustaan voimistava ominaisuus. Kaplinskia seurasi elämänsä ajan hämmennys siitä kuinka voisi olla mahdollista kutsua ’minäksi’ jotakuta yhtä monista maailmaa asuttavista olennoista; niin ikään hän saattoi kokea minänä olemisensa taakkana ja maailmankuvaansa rajoittavana tekijänä (Väljataga 2021). Asetelmaa voi peilata ympäristöestetiikan tulokulmasta, josta käsin Arnold Berleant kyseenalaistaa erottelun ihmisen ja hänen ulkoisen maailmansa välillä. Sen sijaan yksilö ja ympäristö muodostavatkin hänen mukaansa jatkumon. Käsitystä näyttävät tukevan ekologisen tutkimuksen periaatteet organismin ja sen ympäristötekijöitten välillä vallitsevasta jatkuvasta keskinäisestä vuorovaikutusprosessista (Berleant 2006).

Niin ikään Berleant (2006) yhtyy ajatukseen jonka mukaan luonto on kaikki mitä on. Käsitukseen myötävaikuttavat hänen mukaansa psykologiset tutkimukset, joiden mukaan fysiologiset tekijät muovaavat aistihavaintojamme: ympäristömme voi toisin sanoen lukea mukaan osana havainto- ja kokemusjärjestelmäämme; toisaalta myös muistot ja uskomukset sekoittuvat inhimilliseen havaitsemiseen. Hänen mukaansa ei kuitenkaan ole vielä kehitetty kieltä, jolla olisi ”helppoa ilmasta tällaisia kaikensisältävyyden ja jatkuvuuden käsitteitä” (Berleant 2006, 92). Kyseiset ajatukset saavat lukijan palaamaan suoraan Kaplinskin sanoihin: ”minun lehteni valkeat mitättömät vihreiden rinnalla voimaton/osoitus kerttujen viheltelyn rinnalla osoitus siitä että/silmät todistavat näkemistä ja korvat kuulemista.” Runouden tehtävä on yhtäältä mahdoton, kuvata sanoin signaaleja joille sanallisia ilmaisuja ei ole, kirjoittaa kielellä jonka sanat eivät yllä kertomaan siitä mikä kaiken ytimessä asuu. Ja

toisaalta, kuvatessaan rehellisesti sitä mihin ei kykene, Kaplinski pääsee kuin pääseekin lähemmäs – kaiken kokemusta.

Kaplinskin aistimukset luonnon syvästä ajasta, omasta riittämättömyydestään kuulla täysin sen tarinaa, rinnastunevat sängen osuvasti kirjallisuudessa esitettyyn erityiseen syvä tiedon käsitteeseen. Näin sen johdosta että kyseistä käsitettä käytetään kuvaamaan metsässä ja luonnonympäristöissä tapahtuvaa vaikeasti käsitteellistettävää kokemusta siellä aina vallitsevasta sanattomasta totuudesta (Pentikäinen 2022). Kaplinskin sanoin, vaikka ”maa kantaa muistoa merestä”, ei se silti ”jaa meidän kanssamme muistojaan”. Mutta vaikka menneisyys ei puhuisikaan meille kielellä jota täysin ymmärrämme, voimme kuitenkin kuulostella, saada omakohtaisen oivalluksen sen syvästä juonteesta. Toisaalta kaikki tuon syvyyden kuluessa syntynyt ei pysyne puhtaimmassakaan luonnossa iäti samana. Sadeepisarat ropisevat puiden lehvästössä kyllä näennäisesti kuten aina, eivätkä ehkä sittenkään aivan – evoluutio on ottanut askeliaan, puulajit kehkeytyneet ja niiden latvusarkkitehtuuri muuttunut vuosimiljoonien kuluessa, eivätkä nykylatvusten lehvästöt ole enää samankaltaisia kuin mesotsooisella tai paleotsooisella maailmankaudella. Emme voi tietää soiko sadepisaroiden sävel puissa enää samoin kuin tuolloin, kun kotilot jämähtivät kuorineen muinaiseen hiekkaan, kun niiden pehmeät osat maatuivat pois ja niiden kuoret kivettyivät kallioperän koveriksi kuvioiksi. Emme ikinä voi tietää mitä kaikkea ollut on, mitä kaikkea olisi olla voinut.

Runoissa sanoja on väistämättä vähemmän kuin aistimuksia luonnon helmassa, sanomatta jää niin paljon, kirjoittamatta siitä mitä kaikkiaan kirjoittaa voisi. Ja kuitenkin, niin paljon voi sanoa niin vähin sanoin, vain muutamain rivein siitä minkä aistimus on kirkas, siitä mikä on, on ollut, ja pysyy vaikka osat luonnossa muuttuisivat. Syntyvä ristiriita siitä kuinka vähän on sanottu, kuinka paljon niin vähässä, puettu sanoiksi aistimuksista jotka kenties syntyvät hetkessä mutta jäävät elämään, voi itsessään muistuttaa luonnon, metsän ja sen puiden sellaista tuhatvuotista syvä tietoa jota ne sisänsään pitävät, puhumattomina, sanaasanomattominakin, nykyisyytensä kautta olemuksensa kanssamme yhtä kaikki jakavina. Eikä vain nykyisyytensä, vaan kenties myös tulevaisuuden.

Kaiken vaikenemisen vastapainona Kaplinski kuulee mehiläiset. Kuulee kuinka ”vain yksinäinen kultarinta purkaa loputonta helminauhaa tuomissa/pihlajissa nokkosissa järvellä ja niityllä”. Laulu ei tunnu kumpuavan syvältä maan povesta eikä sinne vaivu – päinvastoin, se kohoaa elävänä ylle maitten ja vesien. ”Metsä on siellä missä ’juuret’ ulottuvat syvälle, missä elämä kohoaa korkealle maankamarasta” (Rolston III 2003, 34). Ja siellä missä elämä näin kohoaa, yhä tavoittamattomampiin korkeuksiinsa, missä se pysyy yllä, jatkaa se ajan syvyyden mittaa ja määrää, sen pituutta. Siellä, se on läsnä kuten ennen. Mikä on ollut, on, on tuleva.

Kirjallisuus

Berleant, Arnold (2006) Mitä on ympäristöestetiikka? Suom. Martti Honkanen. Teoksessa Arto Haapala, Martti Honkanen ja Veikko Rantala (roim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Yliopistopaino, Helsinki, 87–114.

Kaplinski, Jaan (1976) ”Ma vaatasin päikese aknasse”. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn. 132 s.

Kaplinski, Jaan (2021) ”Ilta tuo takaisin kaiken. Runoja kuudelta vuosikymmeneltä” Suom. Anja Salokannel ja Pauli Tapio. Kustannusliike Parkko, Turku. 595 s.

Pentikäinen, Arttu (2022) ”Metsän syvä tiedon jäljillä: Luonnonympäristöjen esteettinen kokemus kognitivistisen ja ei-kognitivistisen tulkinnan välissä”. Maisterintutkielma, Helsingin yliopisto. 62 s.

Rolston, Holmes III (2003) Esteettinen kokemus metsissä. Teoksessa Toim. Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.) *Metsään mieleni*. Maahenki, Helsinki, 31–47.

Väljataga, Märt (2021) ”Jaan Kaplinski, hänen runoutensa ja maailmansa”. Suom. Anja Salokannel ja Pauli Tapio. Teoksessa: *Ilta tuo takaisin kaiken. Runoja kuudelta vuosikymmeneltä*. Kustannusliike Parkko, Turku, 5–18.